

บทที่ 2

ชุมชนในประเทศไทย

1. ความหมายของ “ชุมชน”

คำว่า “ชุมชน” หรือ “Community” นี้ได้มีนักสังคมวิทยาให้คำจำกัดความไว้มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่สาระสำคัญจะไม่แตกต่างกันมากนัก

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2506 : 91) ในหนังสือสังคมชนบทไทย และหลักการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของคำว่า ชุมชนดังนี้

กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น รวมความแล้วก็หมายความว่า มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง ซึ่งถ้าจะแยกให้เห็นเด่นชัดก็จะได้ดังนี้

1. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องถิ่นที่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งมักจะเป็นที่มีดินน้ำอากาศดี มีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

2. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหญิงและชาย เด็กและผู้ใหญ่ ต่างก็มีความรู้ ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกัน แต่มีวิถีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน และใช้ชีวิตร่วมกัน มีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน

3. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของงานและบริการต่าง ๆ บางประเภทเกี่ยวกับการงาน มีอาชีพต่าง ๆ ของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและระดับการศึกษาของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ เกี่ยวกับบริการต่าง ๆ ได้แก่ บริการทางการค้า บริการทางสุขภาพอนามัย บริการทางการบันเทิง และโรงเรียน เป็นต้น

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2522 : 42) ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิด และผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น ชุมชนจึงหมายถึง กลุ่มที่ประกอบด้วย

1. คน
2. อยู่ในที่เดียวกัน
3. มีความรู้สึกนึกคิด และผลประโยชน์ร่วมกัน
4. มีการติดต่อ และไปมาหาสู่กันเป็นประจำ
5. มีสถาบันทางสังคมที่ให้ประโยชน์แก่ชุมชนได้ เช่น วัด โรงเรียน ร้านค้าร่วมกัน เป็นต้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523 : 6-10) ได้ให้ความหมายของคำว่าชุมชน ในเชิงวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ และยังมีลักษณะอื่น ๆ ประกอบอีก ดังนี้

1. มีอาณาเขตแน่นอนและไม่ใหญ่โตนัก
2. เป็นอาณาเขตที่เล็กที่สุดที่สมาชิกของชุมชนสามารถสนองตอบความต้องการของตนได้
3. ชุมชนอาจจะเล็กหรือใหญ่กว่าเขตเมืองตามกฎหมายได้
4. ชุมชนประกอบด้วย ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีสถาบันทางสังคม และมีอาณาเขตทางภูมิศาสตร์
5. ชุมชนโดยทั่วไป แบ่งเป็นชุมชนชนบท และชุมชนเมือง ซึ่งจะมีความต้องการของตนเอง และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของสมาชิก เช่น สมาชิกจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม ตามบรรทัดฐานของชุมชน หากฝ่าฝืนย่อมถูกลงโทษ ชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

Arthur Dunham (อ้างถึงในพัตน์ สุจำนงค์, 2524 : 4) ให้คำจำกัดความของคำว่า “ชุมชน” ดังนี้

“ชุมชนหนึ่งคือกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกัน และมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกัน ดังมองเห็นจากมารยาทประเพณี ขนบธรรมเนียมและแบบแห่งการพูด”

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2524 : 3-7) ได้รวบรวมคำนิยามของชุมชน ไว้ดังนี้

1. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่ หรือในเมืองเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน หรืออาณาบริเวณ หรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน หรือชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้าย ๆ กัน ร่วมกัน
2. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคนให้ความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชนนั้นร่วมกัน ชุมชนนั้นอาจเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือเมือง ๆ หนึ่งก็ได้
3. ชุมชน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันในท้องที่เดียวกัน
4. ชุมชน คือ ระบบสังคมหนึ่งซึ่งประกอบด้วยคนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและสมาชิกภายในอาณาบริเวณนั้นกระทำกิจกรรมเพื่อบำบัดความต้องการที่จำเป็นร่วมกัน
5. ชุมชน คือ คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณที่ติดต่อกัน และคนในอาณาบริเวณเดียวกันนี้มีความสนใจอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างที่คล้ายคลึงร่วมกัน ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอยู่ร่วมกันในท้องที่เดียวกัน

แมคไอเวอร์ (Batten. 1969 : 7) ได้ให้ความหมาย “ชุมชน” คือ “กลุ่มชนที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่เพียงแต่สนใจเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ความสนใจนั้นจะต้องมีขอบเขตมากพอที่อยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวันจากขนาดเล็กในรูปของหมู่บ้าน เผ่า หรือกลุ่มชนขนาดใหญ่กว่า” กลุ่มชนนี้จะต้องมี แบบแผนของพฤติกรรมเป็นทำนองเดียวกัน เช่น การกินอยู่ การหลับนอน การพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น

ชิรวัดน์ นิจนตร (2528 : 2) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือหน่วยทางสังคมขนาดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นกลุ่มก้อนอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีประวัติความเป็นมาและสภาพความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ ชุมชนย่อมหมายถึงแหล่งที่คนมาอยู่รวมกันมาก ๆ แตกต่างกันด้วยวัย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพศ อาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2522 : 4) และอุทัย หิรัญโต (2522 : 8) ต่างก็มีความคิดเห็นตรงกันว่าชุมชนหรือชุมชน หมายถึงกลุ่มชนหนึ่งที่มีภูมิสำเนาอยู่ในเขตภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งที่แน่นอน มีผลประโยชน์ใหญ่ร่วมกัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน ทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน

ศ.นพ. ประเวศ วะสี (อ้างถึงในวิจิต นันทสุวรรณและคณะ, 2541 : 3) ได้ให้ความหมายและความสำคัญของชุมชนไว้ว่า “ชุมชน” คือ การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนมีพลัง มีศักยภาพสูงในการแก้ปัญหา ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ชุมชนที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน”

วิจิต นันทสุวรรณ (2541 : 4) ได้ให้ความหมายและความสำคัญของชุมชนในปัจจุบันว่า มิได้เป็นเพียงขอบเขตด้านกายภาพของการอยู่ร่วมกันของคนเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ชุมชนมีความหมายครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่คน ครอบครัว เครือญาติ การผลิต ศาสนา และวัฒนธรรม ชุมชนจึงเป็นการมาอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเหมือนหรือใกล้เคียงกัน มีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม และมีกิจกรรมร่วมกัน ในพัฒนาการของสังคมยุคใหม่ ขอบเขตด้านกายภาพมิได้เป็นตัวกำหนดหลักของความเป็นชุมชนทุกชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในสังคมเมือง การจัดความสัมพันธ์และการมีกิจกรรมร่วมกันพัฒนาเป็นตัวกำหนดหลัก เรียกว่า “ชุมชนใหม่”

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าขอบเขต และความหมายของคำว่า “ชุมชน” นั้นขึ้นอยู่กับสถานภาพและสิ่งแวดล้อม เมื่อศึกษาโดยสรุปแล้วจะเห็นว่าชุมชนนั้นต้องประกอบด้วย

1. ประชาชนหรือคน (people)
2. ความสนใจของคนร่วมกัน (common interest)
3. พื้นที่หรืออาณาบริเวณ (area)

4. การปฏิบัติต่อกัน (interaction)

5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (relationship) ที่ผูกพันให้อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

2. ชนิดของชุมชน

ชุมชนจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

2.1 ชุมชนชนบท

2.2 ชุมชนในเมือง

2.3 ชุมชนบนพื้นที่สูง

ศาสตราจารย์ Alvin L. Bertrand (1959 : 23-24) ได้อธิบายลักษณะความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนในเมือง ว่าเกิดขึ้นจากสภาพสิ่งแวดล้อมหรืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อม 3 ประเภท คือ

ก. สภาพสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ (geographic environment) จะเห็นความแตกต่างได้จากการที่ชุมชนในเมืองมีสภาพความเป็นอยู่ที่แออัด แข่งขันซึ่งกันและกัน ส่วนชุมชนชนบท นั้นอยู่ห่างไกลออกไปซึ่งใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่า การแข่งขันก็มีน้อยกว่าชุมชนในเมือง การติดต่อกับชุมชนภายนอกมีไม่มากนัก อาจเป็นเพราะการคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เข้าไปสู่ชุมชนชนบทได้น้อยมาก

ข. สภาพแวดล้อมทางสังคม (social environment) สังคมในชนบทส่วนมากมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมของครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างง่าย ๆ ส่วนสังคมในเมืองประกอบด้วยคนจากถิ่นต่าง ๆ ที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งใหม่ อาจใช้ภาษาพูดต่างกัน นับถือศาสนาต่างกัน และขนบธรรมเนียมประเพณีก็ต่างกัน คือยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของตน มีการติดต่อกับคนอื่นเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่รู้จักเป็นการส่วนตัว

ค. สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural environment) วัฒนธรรมของชุมชนชนบทกับในเมือง มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น การแต่งกาย การเล่นพื้นเมือง นอกจากนั้นอุปกรณ์และเครื่องใช้ภายในบ้านของชาวชนบทยังแตกต่างจากคนในเมือง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความก้าวหน้าทางวิชาการและเศรษฐกิจของชุมชนชนบทและในเมืองแตกต่างกัน

สภาพแวดล้อม 3 ประเภทดังกล่าวมาแล้ว มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทและชุมชนในเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งพอจะสรุปลักษณะที่แตกต่างกันของชุมชน 3 ประเภทได้ดังนี้

2.1 ชุมชนชนบท (Rural Community)

ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Relationship)

ลักษณะทั่ว ๆ ไปของชุมชนชนบท (ไพฑูริย์ เครือแก้ว, 2518 : 146-149)
มีดังนี้

2.1.1 อยู่ร่วมกันแบบทุกคนรู้จักกันติดต่อคุ้นเคยเห็นหน้ากันโดยตรง ความสัมพันธ์และฐานะของบุคคลเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เช่น พ่อ ลูก ลูกเขย การควบคุมทางสังคมเป็นแบบกันเอง

2.1.2 สังคมชนบทมีการเคลื่อนไหวน้อย หมายถึง การโยกย้ายการเปลี่ยนฐานไม่ค่อยจะมี ความรักถิ่นฐานมีมาก ไม่อยากจะจากไปไหนนาน ๆ

2.1.3 ครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ สอย ทำอาหารเอง ทอเสื้อผ้าเอง มีการซื้อขายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น เรียกเป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า ครอบครัวชนบท เป็นทั้งหน่วยอุปโภค บริโภคและหน่วยการผลิต

2.1.4 มีอัตราการเกิดสูง เนื่องจากวันหนึ่ง ๆ ไม่ค่อยจะออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปทำธุรกิจที่ไหนนาน ๆ มักอยู่กับบ้านทำงานในไร่นาแล้วก็กลับบ้าน วันหนึ่ง ๆ อยู่แต่กับลูกเมีย จึงทำให้มีลูกมาก และอีกประการหนึ่ง ชาวชนบททั่วไปไม่รู้จักรักการคุมกำเนิด หรือวิธีที่จะทำให้มีลูกเท่าที่ความสามารถของตนจะเลี้ยงลูกได้

2.1.5 ขนาดของครอบครัวใหญ่ ในครอบครัวหนึ่ง ๆ มีทั้งสามี ภรรยา พ่อตา แม่ยาย และลูก ๆ พ่อแต่งงานบางคนก็เอาลูกเอาเมียมาอยู่ด้วยกลายเป็นมีลูกเขยหรือลูกสะใภ้และหลาน ๆ เพิ่มขึ้นมาอีก

2.1.6 เฉลี่ยความยืนนานของชีวิตน้อย เพราะตายเสียเมื่ออายุยังน้อย ๆ เป็นจำนวนมาก เพราะการแพทย์และการอนามัยไม่ดี

2.1.7 มีทัศนคติเป็นคนหัวโบราณ ยึดมั่นอยู่ในประเพณีเก่า ๆ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงและต่อต้านของใหม่ ๆ

2.1.8 ชาวชนบทเป็นคนขมขื่น และชอบเก็บเงินไว้เฉย ๆ ซึ่งทำให้เงินไม่หมุนเวียน

2.1.9 ชาวชนบทเชื่อโชคลาง เชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ เชื่อในเรื่องเวทมนตร์คาถา

2.1.10 ระดับการศึกษาและทักษะในอาชีพ และชีวิตทั่ว ๆ ไปต่ำ ทั้งนี้เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดอุปกรณ์ และเครื่องส่งเสริมทางสังคมที่จะฝึกใฝ่หาวิชาความรู้ หรือรักษา ระดับความรู้ไว้เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว และขาดองค์การและสถาบันทั่ว ๆ ไปที่จะทำงาน และฝึกฝนตนเองให้มีทักษะในทางอาชีพด้านต่าง ๆ

2.1.11 ชาวชนบทมีความสัมพันธ์กันในหมู่บ้านอย่างแน่นแฟ้นเป็นแบบ “พวกเรา” มีความสัมพันธ์กันตามประเพณีโดยไม่มีเหตุผล แบบรู้จักกันหัวบ้านท้ายบ้าน รักใคร่รักกันทั้งหมู่บ้าน เกลียดใครก็ซุบซิบประณามคน ๆ นั้นทั้งหมู่บ้าน

2.1.12 ชาวชนบทที่ใช้จ่ายเงินส่วนใหญ่ไปในพิธีการต่าง ๆ เช่น บวชพระ แต่งงาน งานศพ ทำบุญ ฉลองต่าง ๆ ฯลฯ

2.1.13 ชาวชนบทมีระดับความคิดและความเข้าใจแคบอยู่แต่เฉพาะความจริงง่าย ๆ ในหมู่บ้านเป็นแบบถินนิยม

2.1.14 มีทัศนคติในชีวิตตามประเพณี เช่น ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น ไม่ดีนรณ มีชีวิตอยู่อย่างนี้ก็ดีแล้ว ไม่เชื่อและไม่ไวใจของใหม่ ๆ ฯลฯ

2.1.15 ชาวชนบทมีค่านิยมหรือนิยมยกย่องสิ่งต่อไปนี้ คือ เจ้านาย การเอื้อเฟื้อ ใจบุญ นับถือพระ จิตใจเมตตากรุณา นับถือผู้ใหญ่ การรู้จักบุญคุณ การไม่เล่นชู้สาว การไม่ทำให้บรรพบุรุษศาสนาเสื่อมเสียโดยการทำให้ชู้กับพระหรือชี การได้บวชเรียนหรือรู้เรื่องทางศาสนา ผู้มีวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ ความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพสุจริต การไม่ลืมตัวลืมกำพืด และความรักเอาใจใส่ญาติพี่น้องและท้องถิ่น เป็นต้น

2.2 ชุมชนในเมือง (Urban Community)

ชุมชนในเมือง หมายถึง ชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณซึ่งเป็นภูมิลำเนาของคนกลุ่มใหญ่ มีคนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว สมาชิกในครอบครัวมีไม่มากนัก โดยเฉพาะหากเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกออกทำงานนอกบ้านหลายคน โอกาสที่จะพบปะกันก็มีแต่เวลาหลังเลิกงานแล้ว ตอนเช้าก็ต้องรีบไปทำงาน ความสัมพันธ์ในด้านสังคมมักจะสร้างขึ้นเพราะตำแหน่งหน้าที่ เช่นระหว่างผู้บังคับบัญชา และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ระหว่างพ่อค้าและลูกค้า ระหว่างความแตกต่างของชุมชนในเมืองและชุมชนชนบท

ในเมือง

ชนบท

1. ประชาชนแออัด	1. ประชาชนไม่แออัด
2. ฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ มีรวยที่สุดและจนที่สุด	2. ฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันไม่มากนัก
3. มีหลายกลุ่มชน	3. มีกลุ่มชนเดียว
4. ไม่เคร่งศาสนา	4. เคร่งศาสนา
5. อาชญากรรมมาก	5. อาชญากรรมน้อย
6. มีกฎหมายและระเบียบแบบแผน เพราะมีคนหมู่มาก	6. ถือจารีตประเพณี
7. มีการศึกษาดีกว่า	7. มีการศึกษาน้อย
8. มีสถานพยาบาลหรือสถานอนามัยมากกว่า	8. มีสถานพยาบาลหรือสถานอนามัยน้อย
9. บริการต่าง ๆ และสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าชนบท	9. บริการต่าง ๆ และสิ่งอำนวยความสะดวกน้อยกว่า

เจ้าของกิจการ คือ นายจ้าง และลูกจ้าง ต่างมีความหวัง ความก้าวหน้าในชีวิตของตนเอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีสิ่งจอมปลอมแฝงไว้มากกว่าในชนบท ความสนิทสนมหรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะหาได้น้อยมาก ความสัมพันธ์ห่างเหินอยู่แบบตัวใครตัวมันไม่มีการร่วมสังสรรค์กัน

2.3 ชุมชนบนพื้นที่สูง

สังคมบนพื้นที่สูงที่จะกล่าวต่อไป หมายถึง สังคมของชุมชนชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย แต่จะเน้นการกล่าวถึงชุมชนชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือตอนบนพอสังเขปดังต่อไปนี้

ประชากรชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่ไม่รวมผู้อพยพชาวจีนฮ่อ มี 9 เผ่าพันธุ์ ตามลำดับจำนวนประชากร คือ กะเหรี่ยง แม้ว มูเซอ ลีซอ เย้า ถิ่น อีเก้อ ลัวะ และขมุรวมทั้งสิ้นจำนวน 554,171 คน (สถาบันวิจัยชาวเขา 2532) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ตามตระกูลภาษา (ชอบ คชานันท์ 2533 : 21) คือ

1. กลุ่มออสโตรเอเชียติก (austro-asiatic) ในสายของภาษามอญ-เขมร ได้แก่ เผ่าละว้า หรือลัวะ ขมุ ถิ่น และ (ผี) ตองเหลือง หรือมลาบรี
2. กลุ่มจีน ทิเบต จำแนกได้อีก 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มในสายตระกูล ภาษา Sinitic มีผู้อพยพชาวจีนฮ่อที่อยู่กระจายตามหมู่บ้านชาวเขาทั่วไป และมีชื่อว่า “ผาห่า” โดยไม่รวมพวกฮ่ออิสลามหรือเรียกว่า ผาลี อีกตระกูลย่อยหนึ่งคือ กลุ่มตระกูลภาษาทิเบต-พม่า ได้แก่ มูเซอ ลีซอ และอีเก้อ กลุ่มตระกูลภาษากะเหรี่ยง ได้แก่ พวกกะเหรี่ยงที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยไม่เกิน 300 ปี และกลุ่มตระกูลภาษาแม้ว-เย้า ได้แก่ เผ่าแม่ และเผ่าเย้า แต่นักภาษาศาสตร์บางคนจัดให้อยู่ในกลุ่มภาษาออสโตร-ไทย

3. ชุมชนยังยืนในประเทศไทย

ในรอบทศวรรษล่าสุดซึ่งองค์กรชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนไทย การเรียนรู้ของชาวบ้านในกระบวนการเครือข่าย มีการวิเคราะห์และเก็บรับประสบการณ์จากการเข้าร่วมการพัฒนาของชุมชน ผ่านการคิด การไตร่ตรองร่วมกัน พบว่า ในอดีตสังคมไทยมีความหลากหลายทั้งในด้านผลิตพืชผลทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาทำให้เกิดการเลือกในการดำรงชีวิตอันหลากหลายพึ่งตนเองได้หลายรูปแบบ ชาวบ้านมีทักษะในการพึ่งตนเอง ที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ ความสามารถหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของครอบครัวและเครือญาติ ในฐานะของสมาชิกคนหนึ่งในชุมชนที่ประกอบด้วยหลายครอบครัวอยู่ร่วมกันและค้ำจุนซึ่งกันและกัน เป็นระบบพึ่งพาอาศัย เป็นความหลากหลายของเทคนิควิทยาในการดำรงชีวิตและภูมิปัญญาของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และภูมิปัญญาที่หลากหลายนำไปสู่การแตกแขนงทางความคิดมากมาย และนำไปสู่การยอมรับบทบาทหน้าที่ที่ต่างกัน มีน้ำใจเอื้ออารีต่อกันมากกว่าสังคมที่มนุษย์ต้องแข่งขันกัน เพราะทางเลือกของชีวิตที่ต้องขึ้นอยู่กับการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่ก็ชนิด และมีความเสี่ยงสูง นำไปสู่กระบวนการศึกษารากเหง้าทางวัฒนธรรม ความรู้ภูมิปัญญาของตนเอง และนำกลับมาปรับใช้ชีวิตในสภาพสังคมแบบใหม่ เป็นทางเลือกของชาวบ้านในชุมชน

ทางเลือกใหม่ที่ชาวบ้านในชุมชนเลือกนั้น มีสององค์ประกอบสำคัญ คือ

1) **องค์ประกอบด้านปัจเจก** หรือครอบครัวของตนเอง

2) **องค์ประกอบด้านชุมชน** หรือองค์กรชุมชน หรือระบบต่าง ๆ ที่เกิดจากการร่วมมือของชาวบ้านหลายคนหรือหลายครอบครัวร่วมกัน

อีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องมีทั้งระบบการพึ่งตนเองและระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตามกระบวนการทางภูมิปัญญาในสังคมชุมชนแต่อดีต และการพึ่งตนเองกับการพึ่งพาอาศัยนั้น ไม่ได้แยกส่วนออกจากกัน แต่เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านและชุมชนต้องร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการด้านต่าง ๆ ขึ้นมา

ระบบที่เกี่ยวข้องมีอยู่ 10 ระบบ และสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เรียกว่า “แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน” หรือ “ชุมชนยั่งยืน” (Sustainable Community) มีรายละเอียดดังนี้

1) **ระบบคุณค่า** เป็นนามธรรมที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น ๆ โดยมี “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ (การผลิต การจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรม (กายและจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

2) **ระบบการเรียนรู้** เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากลพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่น ๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนไทย

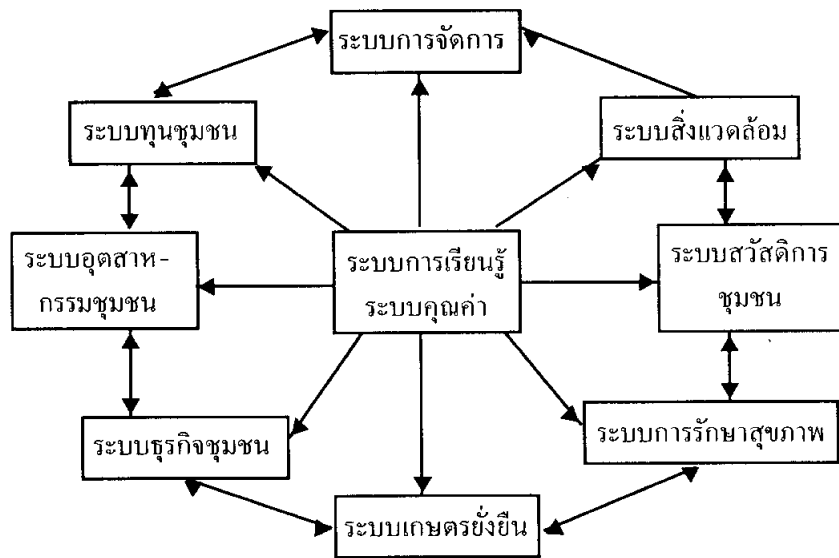
3) **ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน** คือการเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืนในทางรูปธรรม จึงหมายรวมถึง เกษตรผสมผสาน วนเกษตร สวนสมรม (ภาคใต้) ไร่นาสวนผสม เกษตรธรรมชาติ พุทธเกษตรกรรม ฯลฯ ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคและมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนทั้งผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนและแบบใหม่

4) **ระบบทุนชุมชน** ความคิดที่ก่อตัวขึ้นจากปัญหาหนี้สินและการพึ่งพาสถาบันทุนของระบบใหญ่ คือ การพึ่งตนเองด้านทุนหรือนัยหนึ่งคือ ระบบการสะสมทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท ทั้งในด้านการระดม การบริหารจัดการหลักเกณฑ์และ

กฎระเบียบต่าง ๆ รากฐานความคิดจึงแตกต่างจากการสะสมทุนของระบบทุนนิยม และมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองการปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกชุมชน

5) ระบบธุรกิจชุมชน หรือ การตลาดที่ชุมชนต้องการซึ่งประกอบด้วย การจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตของตนเอง การจัดการด้านการตลาดเพื่อลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชน และสุดท้ายคือการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

ระบบและกระบวนการของแนวทางของชุมชนยั่งยืน

6) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจแต่มีพัฒนาการต่อเนื่องจากระบบการพึ่งตนเองเดิมที่ครอบครัวเป็นผู้แปรรูปเพื่อเก็บถนอมผลผลิตของตนเองไว้บริโภคในระยะยาว โดยมีเทคนิควิทยาการแปรรูปต่าง ๆ เช่น เครื่องสีมือ การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านต่าง ๆ เป็นต้น ศักยภาพพื้นฐานเดิมนี้ไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนาโดยชุมชนและเป็นของชุมชนเอง ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมชุมชนในความหมายนี้จึงมี 3 แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิตของตนเอง อุตสาหกรรมชุมชนผลิตผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

7) ระบบสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการเกษตรและอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังครอบคลุมถึง สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อมจึงหมายถึงรวมถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทาง

กายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทาง แหล่งศูนย์กลางชุมชน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิตด้วย

8) ระบบสวัสดิการชุมชน ความคิดแรกเริ่มของชุมชน คือ ชาวบ้านต้องมีสวัสดิการเหมือนข้าราชการ เมื่อรัฐให้ไม่ได้ ชุมชนต้องดำเนินการเอง จึงเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนที่นำผลกำไรของกองทุนชุมชนต่าง ๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ทุนการศึกษา ฯลฯ เมื่อสำเร็จแล้วพบว่าเป้าหมายสำคัญของระบบสวัสดิการชุมชนคือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน หลักประกันที่ว่านี้อาจหมายรวมถึง การแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การช่วยเหลือให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกินของตนเองได้ด้วย เป็นต้น

9) ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่เรียกรวม ๆ ว่าแผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษาแต่เน้นการดูแลสุขภาพซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ภาวะร่างกายของคน (ธาตุ) ฤดูกาล อาหาร และยาสมุนไพร เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

10) ระบบการจัดการของชุมชน นอกเหนือจากการที่ทุกระบบมีการจัดการของตนเองแล้ว ทั้งชุมชนจะต้องมีการจัดการร่วมเพื่อให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ระบบการจัดการชุมชนนี้อาจหมายถึงระบบแม่ของทั้ง 9 ระบบที่ทำให้องค์กรชุมชน (ใหม่) ที่เกิดขึ้นพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึงพาได้ ทดแทนบทบาทของสถาบันหมู่บ้าน (เดิม) ที่อ่อนตัวลง (วิชิต นันทสุวรรณ จานงค์ แรกพินิจ, 2541 : 13-17)

ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจจะไม่สามารถพัฒนาระบบทั้ง 10 ระบบขึ้นภายในชุมชนครบ แต่ชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกันขึ้นมาทดแทนได้

4. ภารกิจหน้าที่ของชุมชน

ชุมชนมีภารกิจหน้าที่ในการจัดให้มีบริการต่าง ๆ ภายในชุมชนอย่างมีสัดส่วนและเหมาะสมกับความต้องการในการดำรงชีวิตของชุมชน โดยมีรัฐบาลให้ความสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนนั้นสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถของแต่ละชุมชน ภารกิจหน้าที่ของชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

4.1 จัดบริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน บริการดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสมาชิกทุกคนต้องใช้ เช่น การจัดให้มีสถานพยาบาลหรือสถานเอนามัยในชุมชนนั้น ๆ เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย สมาชิกในชุมชนก็ต้องมาใช้บริการดังกล่าว

โรงเรียนก็เป็นบริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน เป็นสถานที่ให้การศึกษาสั่งสอนวิชาความรู้และอบรมสมาชิกที่เกิดใหม่ ให้นำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดในชุมชน

บริการถัดมาที่นับว่าสำคัญ คือ สถาบันทางศาสนา ในหมู่บ้านชนบทไทยส่วนใหญ่ หมายถึงวัดในศาสนาพุทธ ความหมายของสถาบันศาสนาที่กว้างหมายรวมถึงความเชื่อถือ ขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน คำสั่งสอนในศาสนา สถาบันศาสนา เปรียบเสมือน มาตรการควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชน ในชุมชน ชนบทไทยจะเห็นอิทธิพลของศาสนาอยู่มากทีเดียว และดูเหมือนจะเป็นบริการที่มีเกือบครบถ้วนทุกหมู่บ้านในชนบทไทย (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2524 : 24)

4.2 การจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นแก่สมาชิกในชุมชน เช่น

- ก. มีน้ำดื่ม น้ำใช้เพียงพอ
- ข. มีถนนภายในชุมชน และถนนติดต่อกับชุมชนภายนอก
- ค. มีไฟฟ้า
- ง. สนามกีฬา สนามเด็กเล่น
- จ. สวนสาธารณะ
- ฉ. การรักษาความสะอาด (กวาดและเก็บขยะ)

๑๓๑

4.3 จัดให้มีตัวแทนของสมาชิกชุมชน ในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมของชุมชน เช่น การคัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชนคณะกรรมการดังกล่าวจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือแก้ไขปัญหานั้น ๆ

4.4 การรักษาคุ้มครองความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสมาชิกในด้านร่างกายและทรัพย์สิน อาจทำได้โดยการที่คณะกรรมการหมู่บ้านรวบรวมเงินจากสมาชิกในชุมชน เพื่อนำไปจ้างยามรักษาการ หรือจัดให้มีตำรวจเป็นผู้ให้การคุ้มครอง

4.5 สร้างความเป็นปึกแผ่นและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน โดยจัดให้มี พิธีการในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานทำบุญปีใหม่ งานสงกรานต์ งานลอยกระทง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อ เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน

5. การศึกษาปัญหาและการสำรวจข้อมูลชุมชน

ปัญหาของชุมชนที่สำคัญมี 4 ประการ คือ

5.1 ปัญหาการศึกษา ปัญหาการศึกษาของทุกชุมชนนับได้ว่าเป็นปัญหาสังคมซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมาอีกมากมาย ปัญหาการศึกษาส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้ (สมทรง เขมะวิชาญวัต, 2521 : 129-133) คือ

1. ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวชนบทส่วนใหญ่ยากจนไม่มีเงินส่งเสียลูกหลานในชั้นสูง

2. ครอบครัวไทยส่วนใหญ่ บิดา มารดาปรารถนาจะให้เด็กช่วยเหลืองานในไร่นาและงานบ้าน จึงไม่ค่อยสนับสนุนให้เด็กไปโรงเรียน

3. ขาดแคลนโรงเรียนในชุมชน โดยเฉพาะในชนบทที่อยู่ไกล

4. ขาดครูในอัตราส่วนที่เพียงพอต่อนักเรียน

5. ขวัญของครูไม่ดี ทำให้สอนไม่ได้เต็มที่ และขาดการอุทิศเวลาให้แก่นักเรียนและชุมชน

6. สื่อความรู้อื่น ๆ ในชุมชนไม่มี เช่น วิทยุกระจายเสียง ซึ่งให้ความรู้ในการดำรงชีวิต เป็นต้น

7. ขาดแคลนแหล่งให้การศึกษาและให้ความรู้อื่น ๆ (ที่มีชื่อโรงเรียน) ในชุมชน ประชาชนไม่มีสถานที่ให้ความรู้เพิ่มเติมหลังจากออกจากโรงเรียนแล้ว

8. ประชาชนไม่ได้รับการอบรมเพื่อรับความรู้เพิ่มเติมอย่างทั่วถึง

9. การจัดการศึกษาโดยรัฐ ทำไม่สำเร็จทั้งในด้านการศึกษาในโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน

10. ทรัพยากรมีจำกัด เมื่อเทียบกับความต้องการด้านการศึกษาที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

11. เรามีองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ มากเหลือเกิน ต่างคนต่างทำไม่ประสานงานกัน เป็นปัญหาของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน จึงทำให้ดูเป็นเรื่องเล่น เช่น โรงเรียนชุมชนไม่ได้จัดให้เต็มตามวัตถุประสงค์

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัญหาการศึกษาในชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญด้านเศรษฐกิจ บุคลากร ครูอาจารย์ และหรือผู้ที่เป็นวิทยากร และระบบแห่งสังคมไทย ซึ่งให้ความสนับสนุนหรือขาดขวางกั้นให้การศึกษารหรือการได้รับการศึกษานั้นเอง

5.2 ปัญหาอาชีพและเศรษฐกิจ ถือว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีผลกระทบต่อกระทั่งถึงปัญหาสังคม เศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมไทยโดยรวม ทั้งยังเป็นตัวกำหนดแห่งสถานภาพอื่น ๆ อีกหลายประการ

ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย

ความสามารถในการผลิตต่ำ ผลิตสินค้าได้น้อยชนิด ส่วนมากจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งขายได้ราคาต่ำ ทำให้รายได้เข้าประเทศน้อย ส่วนสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็นก็ผลิตเองไม่ได้ ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศซึ่งราคาแพงกว่าสินค้าที่เราส่งออก นอกจากนั้นสินค้าประเภทบริการอีกหลายอย่างที่ประเทศเรายังขาดแคลนอยู่คือ หอม และการศึกษาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าปัจจัยที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิตของเรายังไม่เพียงพอหรือมีคุณภาพต่ำ ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่

ก. ทุน

เงินทุนของเรายังขาดแคลน เพราะรายได้ของประชาชนต่ำ จึงไม่ค่อยมีเงินออมเอาไว้ลงทุน นอกจากนั้นเงินทุนที่มีอยู่ก็มักถูกนำไปใช้ในการลงทุนที่ไม่ค่อยเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น นำไปกว้านซื้อที่ดิน หรือกักตุนสินค้า เป็นต้น

ข. ทรัพยากร

เมืองไทยมีทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศหลายอย่าง แต่ยังคงขาดการพัฒนาเอามาใช้ในการผลิต นอกจากนั้นทรัพยากรธรรมชาติหลายอย่างที่มีอยู่ก็ลดลง เช่น ที่ดินทำมาหากินเสื่อมคุณภาพ ทำให้ผลผลิตทางเกษตรน้อยลง ป่าถูกทำลาย ทำให้เกิดฝนแล้ง หรือน้ำท่วม นำความปั่นป่วนมาสู่เกษตรกรเป็นประจำ

ค. เทคโนโลยี

การขาดแคลนเทคโนโลยีในการผลิต ทำให้ไม่สามารถผลิตสินค้าที่จำเป็นต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ง. ประชากร

ประเทศไทยมีประชากรมาก แต่มีแรงงานที่ไม่ค่อยมีฝีมือ ขาดการศึกษาอบรม ทำให้ประชาชนมีคุณภาพต่ำ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสทางการศึกษา

5.3 ปัญหาโภชนาการและอนามัย

ชุมชนใดที่มีการอนามัยไม่ดี โภชนาการไม่ถูกหลัก ชุมชนนั้นก็มักจะประกอบด้วยคนอ่อนแอ มีคุณภาพในการทำมาหากินต่ำ ปัญหาด้านโภชนาการ และอนามัยของชุมชนมีสาเหตุมาจาก

1. จำนวนประชากร ประชากรของไทยมีอัตราการเพิ่มที่สูงมาก ทำให้เกิดปัญหาด้านสวัสดิการ อาหาร บริการ การศึกษา อนามัยในชนบท ถ้ามีการวางแผนครอบครัวอย่างจริงจัง จะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงคุณภาพของชีวิตให้ดีขึ้น ประชาชนจะได้ไม่เป็นภาระต่อประเทศชาติ

2. คุณภาพของประชากร ประชากรที่มีคุณภาพดี ขยันขันแข็ง เฉลียวฉลาด จะมีส่วนช่วยพัฒนาประเทศได้อย่างมาก ฉะนั้นต้องพยายามหาวิธีที่ทำให้เด็กเกิดมามีคุณภาพดีที่สุด ปัจจุบันชาวชนบทไทยกำลังเป็นโรคขาดอาหาร เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับคุณภาพของอาหาร ขาดแคลนน้ำบริโภคที่สะอาด ความยากจน จัดบริเวณบ้านเรือนไม่ถูกสุขลักษณะ และขาดแคลนแพทย์และพยาบาล

5.4 ปัญหาสังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาสังคมเกิดขึ้นจากการที่สังคมไม่เป็นระเบียบ ความสัมพันธ์ทางสังคมใน ส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางไปจากที่เคยเป็นอยู่ จึงเป็นสาเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบสังคม (Social System) ดำเนินไปอย่างไม่

ร่าบร่นนักรซึ่งส่งผลให้เกดข้อขัดข้องที่เรยกว่า ปัญหาลังคม จิงสรูปได้ว่า ปัญหาลังคมก็คือ ปัญหาลวมสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human relationship) ซึ่งคูกลวมลังคมอย่างรุนแรง หรือขัด ขวางลวมปรารณาล (aspiration) ที่ล้าคัญของประชานเป็นจ้านวณมาก ลามารถแยกได้เป็น 2 ล้ากษณะ ดั่งนี้

1. ปัญหาลังคมที่เกยข้องกับลวมปรารณาลันมูลฐาน (Basic aspirations) ของประชาน เช่นบัจจยลลี้ ได้แก่ออาหาร เครื่องนุงหม้ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นลวม ปรารณาลันมูลฐานของลังคมด้อยพัฒนา แต่เมือไม่สามารถจัดให้มีขึ้นได้้อย่างเพยงพอ และท้าว ดิงก็จะก่อให้เกดปัญหาลังคมขึ้น เพราะลวมปรารณาลันมูลฐานของประชานจ้านวณมากมิได้ รับการตอบสนอง

2. ปัญหาลังคมที่เกยข้องกับระเบียบันมูลฐาน (Basic order) ของลังคม ปัญหาลังคมเมือเกดขึ้นเกนจิดลวมลวมสามารถของลังคมที่มีการจัดระเบียบดีแล้วประสบลวมลลัม เหลวเรื่อการวางระเบียบในเรื่อลวมสัมพันธ์ระหวางหมูंपประชาน มีการละเมิดกฎหมาย หรือ เกดอุปสรรคในการถ้ายทอดค่านิยม (values) จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อันอีกรุ่นหนึ่ง เป็นด้น

ปัญหาลังคมและวัฒนธรรมแยกประเภทออกได้ (กฤษณา วงษาสันติ และคณะ, 2542 : 177-210)

1. ปัญหาลวมเสพดิดให้ไทย
2. ปัญหาการแพ่งกระจายของโรคเอดลลี้
3. ปัญหาด้นการศึกษา
4. ปัญหาการคอร์ปชั่น
5. ปัญหาลวมเสยเปรียบ
6. ปัญหาลวมเสยเปรียบทางการศึกษาและแรงงานเด็ก
7. ปัญหาวัยรุ่น
8. ปัญหาการกระทำผิดกฎหมาย เช่น ปัญหาอันธพาล
9. ปัญหาลวมไม่มั่นคงของครอบครัว และการหย่าร้าง
10. ปัญหาอนูกรรยา
11. ปัญหาโสภณลลี้
12. ปัญหาการแบ่งชั้นและปัญหาคนหมู่น้อย
13. ปัญหาคนชรา
14. ปัญหาการสันทนากการ
15. ปัญหาสุขภาพจิด
16. ปัญหาประชานไร้การศึกษา

17. ปัญหาการขยายตัวเมือง

18. ปัญหาประชากร ได้แก่ ปัญหาที่อยู่อาศัยและอัตราการเกิด การตาย ของประชากร (อานนท์ อภาภิรมย์, 2516 : 17)

การสำรวจข้อมูลชุมชนควรมีการวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินการ เป็นไปอย่างรอบคอบและแจ่มชัด ควรเริ่มจากสภาพข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ รู้สภาพ ความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพการณ์ของคนทรัพยากร และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงรายละเอียด ต่าง ๆ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การที่เรารู้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนมากเท่าใด โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการสำรวจข้อมูลก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น การใช้ข้อมูลกว้าง ๆ โดยอาศัยประสบการณ์ อย่างเดียว อาจมีพื้นฐานที่ไม่น่าเชื่อถือและอาจเป็นเพียงการคาดคะเนที่ห่างไกลจากสภาพความเป็นจริงได้ ฉะนั้นการที่เราจะเข้าใจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างแน่ชัด จึงต้องมีการ สำรวจชุมชนเพื่อค้นหาข้อมูลต่าง ๆ

ขอบข่ายของการสำรวจข้อมูลชุมชน

ลักษณะการสำรวจชุมชนที่แท้จริงนั้น จะรวมถึงการสำรวจพื้นที่ ประชาชนและวัฒนธรรม ในท้องถิ่นนั้น ๆ การสำรวจนี้ต้องใช้เวลาอย่างมาก ดังนั้นหากจะทำการสำรวจต้องคำนึงถึง สภาพความจำกัดและกำลังงานที่จะใช้ดำเนินการ

ขอบข่ายในการสำรวจข้อมูลชุมชนอย่างน้อย ๆ ควรประกอบด้วยข้อมูลต่าง ๆ ของ ท้องถิ่น ดังนี้

1. ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (Customs and Traditions)
2. ลักษณะของประชาชน (Population Characteristics)
3. สายงานการสื่อสาร (Communication Channels)
4. กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน (Community groups)
5. ความเป็นผู้นำ (Leadership)
6. สภาพความตึงเครียดทางสังคม (Social Tensions)
7. ประวัติของชุมชน (Previous Community Efforts)

ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม (Customs and Traditions)

ขนบธรรมเนียมและประเพณีเป็นสภาพแนวความคิด ทศนคติ (attitudes) และอุปนิสัย (Habits) ของประชาชน หรืออาจกล่าวง่าย ๆ ว่าเป็นวิถีชีวิต (life styles) ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญในเรื่องระเบียบ ปฏิบัติความประพฤติ และพฤติกรรม ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ ความแตกต่างของรูปแบบในการดำรงชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ มีผลมาจาก เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ เศรษฐกิจ การเมือง และโครงสร้างของชนชั้นในสังคม